

سطح‌بندی سکونتگاه‌ها و تعیین مراکز عملکردی محلی (مطالعه موردی: دهستان صاحب بخش زیویه شهرستان سقز)

دکتر اصغر ضرابی^۱ و طاهر پریزادی^۲

چکیده

از مسائل مهم برنامه‌ریزی روستایی، تشخیص و تشکیل سلسله مراتبی از سکونتگاه‌ها است که بتوانند ساختار موثری برای ارائه خدمات و بهره‌گیری بهینه از فرآورده‌های روستایی ارائه دهند. بنابراین، مکانیابی نقاط روستایی در سطوح منظومه، مجموعه و حوزه با توجه به موقعیت جغرافیایی، دسترسی، جمعیت و امکانات موجود، شبکه ارتباطی- زیربنایی، تقسیمات و مرکزیت سیاسی- اداری، مسایل امنیتی- استراتژیکی، همگنی‌های فرهنگی- اجتماعی، اقتصادی و محیطی، از اولویتهایی است که باید انجام شود. در پژوهش حاضر وضع موجود دهستان صاحب از بخش زیویه شهرستان سقز به لحاظ برخورداری و نحوه توزیع خدمات و امکانات روستایی مورد بررسی قرار گرفته است. روش تحقیق «مقایسه‌ای- تحلیلی» است که با استفاده از ۴۹ متغیر و ۸ شاخص و با بکارگیری ۹ تکنیک شامل میزان سنج نهادی گاتمن، شاخص مرکزیت، مجموع حداقل فواصل، تعداد ارتباط‌های مستقیم، تعداد گره‌های ارتباطی، شاخص Z ، توان جمعیتی، شاخص توسعه انسانی و تحلیل خوشه‌ای انجام شده است. مطابق یافته‌های تحقیق، روستاهای کریم‌آباد، چاغرلو، لگری، قلعه‌کهنه، آدینان، کاکه آسیاب و درگاه سلیمان در سطح اول (توسعه‌یافته)، روستاهای دروزان سفلی، کسیلان، خانقاه شیخ، تیزآباد و

۱. دانشیار گروه جغرافیای دانشگاه اصفهان

۲. دانشجوی دوره دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه اصفهان

محمودآباد در سطح دوم (نسبتاً توسعه یافته)، روستاهای دروزان علیا، یازی بلاغی، علی آباد و قلعه جغه در سطح سوم (کمتر توسعه یافته) و روستاهای چیچی خوار، قشلاق رضا، اسلام-آباد، دره اسماعیلیا، کمتو و خوشه دره در سطح چهارم (محروم) قرار دارند. با توجه به سطح بندی فضایی پیشنهادی، کل دهستان به یک مجموعه روستایی (روستاشهر صاحب) و چهار حوزه عمرانی (قلعه کهنه، اسلام آباد، کریم آباد و صاحب) تقسیم گردیده و متناسب با استانداردها و ضوابط خدمات رسانی در محیط های روستایی کشور و نحوه تجهیز مراکز روستایی (مصوبه شورای عالی شهرسازی و معماری ایران) امکانات و خدمات مورد نیاز پیشنهاد شده است.

کلید واژگان: توسعه روستایی، خدمات و امکانات روستایی، دهستان صاحب، سطح بندی، مراکز عملکردی محلی.

مقدمه

هدف کلیه تحقیقات و طرح‌های روستایی، آگاهی از خصوصیات اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی روستاست که به منظور ایجاد بستر و زمینه لازم برای تصمیم‌گیری و اقدام مناسب و بجا در این مراکز محروم کشورمان صورت می‌گیرد. این مطالعات که بایستی در راستای بهبود بخشیدن به اوضاع نابسامان روستاییان و فراهم نمودن زمینه رشد و ادامه حیات طبیعی این جوامع انجام پذیرد، نیازمند بررسی‌های وسیع و همه جانبه‌ای است که ابزار اولیه برای تصمیم‌گیری و عمل را در اختیار برنامه‌ریزان توسعه روستایی به منظور ایجاد اشتغال، هدایت کیفی و کمی زمینه‌های معیشتی روستا و توزیع متناسب خدمات و امکانات عمومی در راستای رونق بخشیدن به زندگی روستاییان و مبتنی بر احاله نقش واقعی روستا به این جوامع است که مسیر خود را در چارچوب برنامه کلی توسعه کشور می‌یابد. در تمامی زمینه‌های فوق نیز نیاز به شناخت و مطالعه جوانب مختلف موجود و گذشته روستا امری حیاتی است که با عنایت به آن، روش‌های بومی و آشنا با استعدادهای ذاتی منطقه و مردم ساکن در آن برای پی‌ریزی آینده روستا انتخاب می‌شود.

استقرار سکونتگاه‌های انسانی در دوره‌های مختلف تاریخی، تحت تأثیر عوامل طبیعی و نظام اقتصادی- اجتماعی بوده است. از این رو نظام پراکندگی سکونتگاه‌ها، به‌ویژه سکونتگاه‌های روستایی به تبع شرایط طبیعی و انسانی از منطقه‌ای به منطقه دیگر تفاوت می‌کند.

روستاهای کوچک و پراکنده در پهنه سرزمین با مشکلاتی همچون خدمات‌رسانی، ارتباطات و دسترسی‌ها از یک طرف و اهمیت نگهداشت و پایداری این مجتمع‌های زیستی به عنوان کانون‌های تولید منابع کشاورزی از سوی دیگر، روبرو هستند. بر این اساس، لزوم توجه به سازمان فضایی- کالبدی روستاهای کشور و تعیین مکان‌های مناسب برای استقرار مراکز خدماتی، فعالیت‌های اقتصادی یا جمعیتی، به دلیل گسترش فعالیت‌ها به‌ویژه تولید کشاورزی و به دلیل ساماندهی و توزیع صحیح خدمات در عرصه‌های مختلف، امری اجتناب‌ناپذیر می‌نماید (مطیعی لنگرودی، ۱۳۸۷). بنابراین سطح‌بندی سکونتگاه‌ها و تعیین

مراکز عملکردی در سطح محلی، روشی برای سلسله مراتبی کردن آرایه خدمات و مشخص کردن مراکزی در سطح محلی است که توان آرایه خدمات بهینه به روستاهای همجوار را داشته باشند و روستاهای اقماری نیز بتوانند به نحو مطلوبی به خدمات دسترسی داشته باشند. دهستان صاحب یکی از پنج دهستان بخش زیویه شهرستان سقز می باشد و دارای جمعیتی معادل ۶۳۲۶ نفر است. براساس آخرین تقسیمات سیاسی، این دهستان دارای یک شهر (صاحب) و ۲۴ پارچه روستا (۲۲ روستا دارای سکنه و ۲ روستا خالی از سکنه) می باشد (آمارنامه استان کردستان، ۱۳۸۶: ۴). در روستاهای این دهستان، ساکنین روستاها گاهاً برای دریافت خدماتی کیلومترها فاصله را طی می نمایند تا بتوانند نیازشان را رفع کنند. توزیع نامناسب خدمات و امکانات در طولانی مدت به مهاجرت های روستا-شهری منجر خواهد شد و نهایتاً تخلیه روستاها را در پی خواهد داشت. روستاهای خالی از سکنه نمیدینه و سیدآباد مصداق عینی تخلیه جمعیتی در دهستان صاحب می باشند. هدف از نگارش این مقاله این است که با استفاده از تکنیکها و معیارهای متداول سطح بندی، مراکز بهینه آرایه خدمات را مشخص و با آرایه الگوی تخصیص مکانی خدمات پیشنهادی، به گونه ای پایداری ساختار عملکردی روستاها تحقق یافته و انتظام یابد.

مبانی نظری

بعد از جنگ جهانی دوم به‌کارگیری نظریه‌های اقتصاد فضا با زیربنای تفکر رشد ناموزون و رویکرد قطب‌رشد از طریق تجمع زیرساخت‌ها و فعالیت‌های مولد در یک نقطه، تأثیر بسزایی بر سیاست‌های نظام سکونتگاهی در کشورهای جهان بر جای گذاشت و عملاً سیاست‌های توسعه را متوجه شهرنشینی و صنعتی‌شدن نمود (نوری و همکاران، ۱۳۸۸: ۶۲). بروز وضعیت فوق‌برای کشورهای جهان به‌ویژه کشورهای جهان سوم، مسایل و مشکلات عدیده‌ای را از جمله توزیع فضایی نامتعادل جمعیت و افزایش تفاوت‌ها و نابرابری‌های منطقه‌ای در بر داشته است.

اندیشمندان و صاحب‌نظران امر برنامهریزی توسعه ناحیه‌ای و روستایی، هر کدام برای رفع نابرابری‌های ناحیه‌ای و محلی، روابط شهر و روستا را مطابق با موقعیت مکان و زمان تحلیل نموده و راهبردها و راهکارهای مؤثری ارائه داده‌اند. طبق نظر جانسون شکاف موجود در نظام سکونتگاهی جهان سوم از طرفی به بهره‌وری کمتر در کشاورزی می‌انجامد و از سویی منجر به ناکامی‌های توسعه روستایی می‌گردد (پاتر و ایونز، ۱۳۸۴: ۱۲۷). وی بدین موضوع نیز پی‌برده بود که تفاوت شگفت‌انگیزی بین کشورهای توسعه‌یافته و توسعه‌نیافته از لحاظ تعداد نسبی مکان‌های مرکزی، پراکندگی شهرک‌ها و شهرهای کوچک وجود دارد (رکن‌الدین افتخاری و ایزدی خرامه، ۱۳۸۰: ۳۷). فرانسوا پرو الگوی قطب‌رشد را مطرح نمود. الگوی مذکور بر موضوع رشد نامتعادل از طریق اولویت دادن و انتخاب بخشی از اقتصاد به عنوان بخش پیشتاز و تمرکز سرمایه در مراکز شهری تأکید داشت (روزبهان، ۱۳۷۱: ۲۰۰). این نظریه مورد توجه بسیاری از کشورهای جهان سوم بویژه ایران واقع گردید. مشکل عمده‌ای که در استفاده از این تئوری حداقل در مراحل اولیه توسعه ایجاد گردید، تشدید عدم تعادل منطقه‌ای بود (کلانتری، ۱۳۸۰: ۷۸).

الگوی موجود نظام سکونتگاهی در کشورهای جهان سوم به صورت نامتعادل و مبتنی بر چند کانون شهری بزرگ و تعداد زیادی روستاهای پراکنده و کوچک پی‌ریزی شده است. در این نظام، اغلب روستاها فاقد ارزش آستانه‌ای برای استقرار خدمات اقتصادی و

اجتماعی هستند و چنانچه مراکز خدماتی در سطح روستاها مستقر شوند، با وجود هزینه‌های نسبتاً بالای آنها، از کیفیت پایینی برخوردار خواهند بود. بنابراین برای ساماندهی روابط شهر و روستا و نیز بین روستاها، انتخاب و تجهیز سلسله مراتبی مراکز خدمات‌رسانی اهمیت خاصی دارد. هدف نهایی باید در راستای تحقق اهداف توسعه، یعنی ارتقاء استانداردهای زندگی، توزیع بهینه درآمد، تغییر ساختاری مثلاً در توزیع جمعیت، مراحل صنعتی شدن و تمرکززدایی صنعتی و نهایتاً حمایت از تعادل ملی (راینسون، ۱۹۷۵: ۱۲۵) باشد. در واقع رفاه انسان‌ها و ایجاد محیطی توان‌بخش برای برخورداری مردم از حیاتی طولانی، سالم و خلاق (آسایش، ۱۳۷۱: ۷) هدف اساسی است و این ممکن نیست مگر آنکه مشکلات توسعه روستایی در ایران به‌ویژه خلاء استراتژی‌ها، خلاء قانونی و مقرراتی (شکویی، ۱۳۶۵: ۵) برطرف شوند؛ از طرفی چون در همه سکونتگاه‌ها همزمان نمی‌توان همه نوع خدمات را دایر کرد، ابتدا به سطح‌بندی مراکز روستایی می‌پردازند آنگاه در هر سکونتگاهی به تناسب، به استقرار خدمات لازم اقدام می‌کنند (افراخته، ۱۳۸۷: ۷۸).

در ایران انتخاب الگوی مناسب برای مطالعات شبکه روستایی بر اساس مصوبه ۷۸/۱۰/۶ شورای عالی شهرسازی و معماری ایران تحت عنوان «الگوی سطح‌بندی مناطق و مراکز روستایی و استانداردها و ضوابط آرایه خدمات روستایی کشور» امر از پیش تعیین شده‌ای است. در مصوبه مذکور هم الگوی سه سطحی منظومه، مجموعه و حوزه روستایی تعریف و مشخص شده و هم استانداردها و ضوابط خدمات‌رسانی بر اساس سطح‌بندی فوق با لحاظ کردن آستانه‌های جمعیتی و فاصله‌های دسترسی و با در نظر داشتن توپوگرافی هموار و ناهموار در محیط‌هایی که روستاها در آن پراکنده شده‌اند، برای مطالعات شبکه روستایی الزامی شده است. بر اساس مصوبه مذکور، مناطق روستایی کشور در سه سطح حوزه، مجموعه و منظومه روستایی به شرح زیر تعریف و سطح‌بندی می‌شوند:

الف: حوزه روستایی (رده پایین) ؛

اجتماعی از چند آبادی همجوار و مرتبط در قلمرو جغرافیایی و فرهنگی همگن با عملکردهای بالنسبه همسان با یک کانون جمعیتی برتر را شامل می‌شود و جمعیت آن (هر حوزه) حداکثر پنج‌هزار نفر می‌باشد.

ب: مجموعه روستایی (رده میانه) ؛

تجمعی از چند حوزه روستایی است که به دلایلی به هم پیوسته یا وابسته هستند و حوزه نفوذ کنونی یا آتی یک مرکز برتر روستایی را تشکیل داده و جمعیتی حداکثر تا ۱۲ هزار نفر را در بر می‌گیرد.

ج: منظومه روستایی (رده بالا) ؛

که از تجمع چند مجموعه روستایی شکل می‌گیرد، وسیع‌ترین قلمرو جغرافیایی برای عملکرد یکپارچه و پوشش خدماتی در محیط روستایی است که با مرکزیت حداقل یک کانون شهری و یا روستای بزرگ شکل گرفته است (وزارت مسکن و شهرسازی، ۱۳۷۸:۷۹).

روش تحقیق**نوع مطالعه و روش اجرا**

در پژوهش حاضر، روش کار «مقایسه‌ای-تحلیلی» است. در این مطالعه بر اساس ۴۹ متغیر و ۸ شاخص و با بکارگیری ۹ تکنیک شناخته شده (روش میزان‌سنج نهادی گاتمن، روش شاخص مرکزیت، مجموع حداقل فواصل، تعداد ارتباط‌های مستقیم، تعداد گره‌های ارتباطی، روش Z توان جمعیتی، شاخص توسعه انسانی و روش تحلیل خوشه‌ای) در خصوص جامعه آماری (۲۲ روستای دهستان صاحب)، مطالعات رتبه‌بندی مراکز روستایی صورت گرفت. داده‌های مورد نیاز از نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۸۵، آمارنامه سال ۱۳۸۶ استان کردستان و سرشماری کشاورزی سال ۱۳۸۲ به‌دست آمده که از این داده‌ها بانک

اطلاعاتی مورد نیاز ایجاد و به کار گرفته شد. با استفاده از همپوشانی نقشه‌های نقاط روستایی (نقشه مرز سیاسی - اداری تا سطح دهستان، توپوگرافی، شبکه راه‌ها، رودخانه‌ها، جمعیت و نقشه رتبه‌بندی نهایی) در محیط نرم‌افزار ARC GIS، به نظام سلسله مراتبی مراکز عملکردی دهستان نایل آمدیم. سپس برای گروه‌بندی روستاها و تشخیص همگنی آنها و تجزیه و تحلیل توسعه‌یافتگی روستاها از نرم‌افزار SPSS، و روش تحلیل خوشه‌ای استفاده شده است. در این روش با استفاده از رتبه هر روستا (منتج از هر تکنیک)، ضمن آگاهی از جایگاه روستا در سطح‌بندی توسعه‌یافتگی (محروم، کمتر توسعه‌یافته، نسبتاً توسعه‌یافته و توسعه‌یافته) و شناخت محروم‌ترین و توسعه‌یافته‌ترین روستاها، به همگونی روستاهای هم‌طبقه پی برده‌ایم. در نهایت دستاوردهای پژوهش به صورت سطح‌بندی مراکز عملکردی و سطح‌بندی توسعه روستاها در قالب نمودار، نقشه و شکل، تنظیم و ارائه گردیده است.

فرآیند انتخاب شاخص‌ها

تعیین شاخص‌های توسعه مهمترین قدم در مطالعات توسعه منطقه‌ای است. شاخص‌های توسعه در واقع بیان آماری پدیده‌های موجود در منطقه است (کلانتری، ۱۳۸۰: ۱۱۱). اصولاً شاخص‌ها از تقسیم متغیرها به یک مخرج مناسب حاصل می‌شوند (همان مأخذ، ۱۱۲). در این پژوهش ابتدا با اجماع نظر نگارندگان، متناسب با تکنیک‌های مورد کاربرد از شاخص‌ها و متغیرهای متنوعی استفاده شده است. ۴۹ متغیر برای بهره‌گیری از تکنیک‌های میزان سنج نهادی گاتمن، شاخص مرکزیت، مجموع حداقل فواصل، تعداد ارتباط‌های مستقیم، تعداد گره‌های ارتباطی و توان جمعیتی انتخاب شدند و برای بهره‌گیری از دو تکنیک نمره Z و شاخص توسعه انسانی نسبت به انتخاب ۸ شاخص که در توسعه خدمات و امکانات دهستان موثر هستند، مبادرت گردید.

شاخص‌ها و متغیرهای پژوهش

متناسب با تکنیک‌های مورد کاربرد، از شاخص‌ها و متغیرهای متنوعی به شرح زیر استفاده شده است:

متغیرهای آموزشی، فرهنگی و ورزشی: دبستان، راهنمایی پسرانه، راهنمایی دخترانه، راهنمایی مختلط، دبیرستان پسرانه، دبیرستان دخترانه، کتابخانه عمومی و مکان ورزشی. متغیرهای مذهبی: مسجد، امامزاده، سایر اماکن مذهبی مسلمانان و اماکن مذهبی سایر ادیان.

متغیرهای سیاسی و اداری: شورای اسلامی روستا، مرکز خدمات جهاد کشاورزی، شرکت تعاونی روستایی،

متغیرهای خدمات عمومی: برق، گاز لوله‌کشی، آب لوله‌کشی و سیستم تصفیه آب.

متغیرهای مخابرات و ارتباطات: صندوق پست، دفتر پست، دفتر مخابرات، دسترسی عمومی به اینترنت، دسترسی به وسیله نقلیه عمومی، دسترسی به روزنامه و مجله، فاصله، تعداد گره‌های ارتباطی و تعداد ارتباط‌های مستقیم.

متغیرهای بهداشتی - درمانی: حمام عمومی، مرکز بهداشتی - درمانی، داروخانه، خانه بهداشت، مرکز تسهیلات زایمانی، پزشک، دندانپزشک، دندانپزشک تجربی یا دندانساز، بهیار یا مامای روستایی، بهداشتیاری، بهورز، دامپزشک و تکنسین دامپزشکی.

متغیرهای بازرگانی و خدمات: فروشگاه تعاونی، بقالی، نانویی، گوشت‌فروشی، قهوه‌خانه، بانک، تعمیرگاه ماشین‌آلات کشاورزی.

شاخص‌های به‌کار گرفته شده نیز عبارتند از: الف) نسبت جمعیت روستا به دهستان، ب) نسبت افراد باسواد هر روستا به باسوادان دهستان، ج) نسبت دام روستا به کل دام‌های دهستان، د) سطح زیر کشت روستا نسبت به کل سطح زیر کشت دهستان، ه) نسبت انواع امکانات به کل امکانات دهستان، و) تعداد شاغلین به کل جمعیت روستا، ز) تعداد باسوادان نسبت به کل جمعیت روستا، ح) حداقل فواصل از ۷۰۰ کیلومتر.

معرفی محدوده مورد مطالعه

شهرستان سقز از نظر سیاسی جزو ۹ شهرستان استان کردستان می‌باشد و در شمال جغرافیایی استان قرار دارد. این شهرستان دارای سه بخش مرکزی، زیویه و سرشیو می‌باشد (مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵: ۱۸). دهستان صاحب یکی از پنج دهستان بخش زیویه می‌باشد و دارای جمعیتی معادل ۶۳۲۶ نفر است. بر اساس آخرین تقسیمات سیاسی، این دهستان دارای یک شهر (صاحب) و ۲۴ پارچه روستا (۲۲ روستا دارای سکنه و ۲ روستای خالی از سکنه) می‌باشد (آمارنامه استان کردستان، ۱۳۸۶: ۱۸). در روستاهای این دهستان، همچون سایر مراکز روستایی استان، برای توزیع خدمات و امکانات تا قبل از مصوبه ۱۳۷۸ شورای عالی شهرسازی و معماری هیچگونه مطالعه و الگوی خاصی وجود نداشته و ساکنین روستاها گاه‌گاه برای دریافت خدماتی کیلومترها طی می‌کنند تا بتوانند نیازشان را رفع کنند. این مسأله باعث می‌شود تا در طولانی‌مدت توزیع نامناسب خدمات و امکانات به مهاجرت‌های روستا- شهری منجر گردد و نهایتاً تخلیه روستاها را در پی خواهد داشت. روستاهای خالی از سکنه نمدینه و سیدآباد مصداق عینی تخلیه جمعیتی در دهستان صاحب می‌باشند.

یافته‌های پژوهش**تعیین حدود فضاهای روستایی**

معمولاً در کشور ما محدوده «منظومه» را با محدوده بخش و محدوده «مجموعه» را با محدوده دهستان منطبق می‌کنند که به لحاظ اجرایی در این محدوده‌ها مشکلی به وجود نیاید (عظیمی، ۱۳۸۲: ۱۱۳). برای تعیین حدود فضاهای روستایی دهستان صاحب از هشت نوع نقشه استفاده شده است:

اول: نقشه موقعیت جغرافیایی (تقسیمات سیاسی منطقه تا سطح دهستان) (سعیدی، ۱۳۸۸: ۲۵).

دوم: نقشه آبادی‌های روستایی در محدوده دهستان،

سوم: نقشه توپوگرافی منطقه و استحصال نقشه شیب^۱،
 چهارم: نقشه شبکه رودخانه‌ها که به کمک نقشه‌های توپوگرافی امکان تشخیص حوزه‌های
 آبخیز در سطوح مختلف را فراهم می‌سازد^۲،
 پنجم: نقشه شبکه پوشش خدماتی موجود به‌ویژه خدمات بهداشتی، آموزشی و ارتباطی
 (یاسوری، ۱۳۸۳)،
 ششم: نقشه راه‌های روستایی اعم از آسفalte، شنی و خاکی به منظور تشخیص نوع
 دسترسی روستاها به یکدیگر و همچنین سطح و موقعیت دسترسی روستاها به راه‌های
 مختلف،
 هفتم: نقشه جمعیتی سطح‌بندی شده روستاها^۳،
 هشتم: نقشه سطح‌بندی روستاها بر اساس رتبه‌های حاصل از هشت تکنیک به‌کار گرفته
 شده،
 نهم: نقشه موقعیت هیدروگرافیک (با عنایت به حوضه‌های آبریز).

دهم: نقشه خطوط همباران و همدمای (سعیدی، ۱۳۸۸: ۲۵)
 بعد از تهیه نقشه‌های مزبور، این نقشه‌ها به صورت لایه‌های مختلف با استفاده از سیستم
 اطلاعات جغرافیایی (GIS) روی هم قرار داده شده‌اند. هدف از این کار، دسترسی به وضعیت
 شیب و موانع طبیعی دسترسی روستا به یکدیگر و شناخت حوزه‌های آبریز و ... به‌طوری که
 بتوان روستاهایی که به لحاظ موقعیت جغرافیایی در سطح همگنی قرار دارند و در سطح برابر و
 یکسانی به لحاظ جمعیت و آرایه خدمات در محدوده تقسیمات سیاسی دهستان صاحب هستند،
 شناسایی شوند. بعد از این شناخت، سطح‌بندی سلسله مراتبی فضاهای روستایی به همراه مراکز

-
۱. با استفاده از این نقشه‌ها موانع دسترسی روستاها به یکدیگر نمایان می‌شود.
  ۲. سطح‌بندی فضایی روستاهای موجود در درون هر کدام از حوزه‌های جداگانه به سبب بهره‌گیری آنها از منابع آبی واحد از اولویت برخوردار است.
  ۱. طبقه‌بندی روستاها بر حسب میزان جمعیت آنها

منظومه، مجموعه، حوزه‌های عمران روستایی و آبادی مستقل و محدوده آنها تعیین و بر روی نقشه نمایش داده شده است.

جدول ۱: رتبه‌بندی روستاهای دهستان صاحب بر اساس شاخص‌های مورد بررسی و رتبه‌بندی نهایی

رتبه نهایی	رتبه‌ها جمع	نوسعه انسانی		روش استاندارد		توان جمعیتی		ارتباط مستقیم		گره‌های ارتباطی		حداقل فواصل		شاخص مرکزیت		گامین		جمعیت	نام روستا	کد
		رتبه	مجموع	رتبه	مجموع	رتبه	مجموع	رتبه	مجموع	رتبه	مجموع	رتبه	مجموع	رتبه	مجموع	رتبه	مجموع			
۱	۳۲	۱	۰.۸۴	۱	۱۵.۶	۱	۹۳۴.۴	۲	۱۰	۵	۵۸	۷	۳۶۵.۵	۲	۱۶۶.۲۹	۵	۹	۵۶۶	قلعه کهنه	۲۲
۲	۳۴	۴	۰.۴۷	۲	۷.۱	۵	۶۶۲.۶	۸	۲	۳	۵۳	۳	۳۱۸.۳	۳	۱۶۰.۶۴	۶	۹	۳۶۷	لگری	۲۱
۳	۴۱	۳	۰.۵۲	۳	۶.۷	۲	۶۵۶.۹	۱	۴	۸	۷۶	۸	۳۹۰.۳	۸	۷۸.۱۴	۴	۱۰	۳۸۲	چاغلو	۲۰
۴	۴۶	۹	۰.۳۵	۵	۴.۲	۸	۳۳۹.۴	۹	۲	۸	۶۱	۵	۳۵۰.۷	۱	۵۶۵.۶۴	۱	۱۴	۲۱۲	آدینان	۱۹
۵	۵۴	۲	۰.۵۵	۴	۶.۴	۴	۵۴۳.۸	۱۲	۲	۱۳	۷۷	۱۰	۴۲۸.۹	۷	۱۰۳.۱۴	۲	۱۱	۳۷۹	کریم آباد	۱۸
۶	۶۱	۶	۰.۴۶	۶	۳.۶	۳	۵۷۳.۹	۱۶	۱	۴	۵۷	۴	۳۳۰.۹	۱۴	۴۰.۶۵	۸	۷	۳۶۷	کامه سیاب	۱۷
۷	۶۳	۵	۰.۴۶	۷	۳.۳	۶	۴۴۷.۱	۴	۳	۷	۵۹	۱۱	۴۲۷.۵	۱۴	۴۰.۶۵	۹	۷	۳۲۷	درگاه سلیمان	۱۶
۸	۸۴	۸	۰.۴۰	۸	۳.۲	۷	۳۶۷.۹	۱۳	۲	۱۶	۹۲	۱۳	۴۶۹.۶	۹	۶۸.۴۳	۱۰	۷	۲۶۳	دره اسمعیله	۱۴
۹	۷۴	۲۰	۰.۱۳	۱۲	۲.۹	۱۰	۳۸۸.۱	۶	۲	۱	۴۷	۱	۲۹۴.۳	۱۱	۴۸.۲۴	۱۳	۷	۱۴۴	تیز آباد	۱۵
۱۰	۹۴	۱۳	۰.۲۶	۱۵	۲.۸	۱۳	۳۳۷.۱	۲	۴	۱۰	۶۱	۱۸	۵۳۲.۷	۵	۱۱۶.۷۷	۱۶	۶	۲۴۱	کمنتو	۱۳
۱۱	۹۶	۲۱	۰.۰۸	۱۶	۲.۳	۱۳	۱۷۵.۷	۷	۲	۲	۵۳	۲	۳۱۱.۳	۱۶	۳۲.۳۲	۱۹	۶	۹۳	خانقاه شیخ	۱۱
۱۲	۹۶	۱۳	۰.۲۶	۱۵	۲.۸	۱۷	۱۵۲.۵	۵	۳	۱۹	۱۰۰	۱۶	۵۲۰.۳	۱۰	۵۳.۷۹	۷	۸	۱۵۰	قتلاقی رضا	۱۰
۱۳	۱۰۲	۱۱	۰.۲۸	۱۱	۲.۶	۱۱	۲۴۱.۲	۱۴	۲	۱۸	۱۰۰	۱۵	۴۷۵.۳	۱۳	۴۱.۲۹	۱۱	۷	۱۷۹	اسلام آباد	۹
۱۴	۱۰۴	۷	۰.۴۴	۱۰	۱.۹	۱۶	۱۵۲.۵	۳۲	۱	۲۲	۱۳۸	۲۲	۶۱۰.۹	۷	۱۰۳.۱۴	۳	۱۱	۳۲۵	خوشه دره	۸
۱۵	۱۰۹	۱۶	۰.۲۰	۱۴	۳.۶	۱۴	۱۶۱.۷	۱۷	۱	۹	۶۱	۱۲	۴۵۳.۳	۱۵	۳۷.۱۳	۱۸	۶	۱۳۱	گیسلان	۷
۱۶	۱۱۵	۱۶	۰.۲۰	۱۴	۳.۶	۱۴	۱۶۱.۷	۱۷	۱	۹	۶۱	۱۲	۴۵۳.۳	۱۵	۳۷.۱۳	۱۸	۶	۱۳۱	محمود آباد	۶
۱۷	۱۱۷	۲۲	۰.۰۲	۱۹	۲.۷	۲۱	۱۰۸.۱	۳	۳	۶	۵۹	۶	۳۵۳.۳	۱۸	۲۲.۴۱	۲۲	۴	۶۰	علی آباد	۵
۱۸	۱۲۱	۱۷	۰.۱۸	۲۰	۲.۸	۱۸	۱۴۸.۸	۱۹	۱	۱۵	۹۰	۱۴	۴۷۰.۳	۴	۱۳۲.۹۶	۱۴	۷	۱۱۵	چچی خور	۴
۱۹	۱۲۴	۱۴	۰.۲۵	۱۷	۴.۵	۱۵	۱۵۸.۹	۲۰	۱	۱۷	۹۷	۱۷	۵۲۸.۹	۱۲	۴۵.۴۶	۱۲	۷	۱۴۷	قلعه جقه	۳
۲۰	۱۴۱	۱۵	۰.۲۱	۱۸	۲.۴	۱۹	۱۳۰.۶	۱۸	۱	۱۴	۸۰	۲۰	۵۴۹.۵	۱۷	۳۷.۳۲	۲۰	۵	۱۳۰	درویزان علیا	۲
۲۱	۱۴۶	۱۸	۰.۱۷	۲۱	۲.۰	۲۰	۱۱۳.۹	۳۱	۱	۲۰	۱۱۲	۱۹	۵۳۹.۸	۶	۱۱۶.۷۷	۳۱	۴	۱۰۱	یازی بلاخی	۱
۲۲	۱۴۷	۱۹	۰.۱۵	۲۲	۲.۲	۲۲	۱۰۵.۰	۱۵	۲	۲۱	۱۱۸	۳۱	۵۶۸.۹	۱۳	۴۵.۴۶	۱۵	۷	۶۸	جمعیت	کد

ماخذ: محاسبات نگارندگان.

بر اساس جدول شماره (۱) به لحاظ برخورداری از نهاده‌های اداری، خدماتی، آموزشی، مذهبی و مخابرات و... و بر طبق یافته‌های تکنیک میزان‌سنج نهادی گاتمن، میانگین برخورداری از تعداد نهاده‌ها ۸ نهاده است. وضعیت توزیع آن به‌گونه‌ای است که از مجموع کل روستاهای دهستان، ۶۸ درصد روستاها در حد پایین‌تر از متوسط و ۳۲ درصد باقیمانده فراتر از حد میانگین قرار دارند. بر اساس یافته‌های روش شاخص مرکزیت، نهاده مسجد و استفاده از برق روشنایی دارای کمترین امتیاز (۴.۵ امتیاز) هستند که این نشانگر آن است که همه روستاهای دهستان از این دو خدمت برخوردارند. بر اساس همین مدل مشاهده می‌گردد که روستای آدینان دارای بیشترین نهاده و روستای محمودآباد دارای کمترین نهاده می‌باشد. حسب یافته‌های تکنیک حداقل فواصل و گره‌های ارتباطی می‌توان دریافت که روستای تیزآباد به دلیل استقرار آن در مرکز دهستان، کمترین فاصله را با سایر روستاها دارد و کمترین گره جهت ارتباط روستایی در مجموعه روستایی دهستان را به خود اختصاص داده است. شمالی‌ترین روستای دهستان -خوشه دره- بیشترین فاصله را با دیگر روستاها دارد، از این جهت بیشترین گره ارتباطات را نیز داراست.

مطابق یافته‌های تکنیک ارتباط مستقیم، روستاهای کمتو، چاغرلو، درگاه سلیمان، محمودآباد و قشلاق رضا بیشترین انشعابات مستقیم به سایر روستاها را دارند و سایر روستاهای دهستان، حداکثر یک یا دو مسیر مستقیم به روستاهای دیگر دارند.

بیشترین امتیاز تکنیک توان جمعیتی در جدول شماره (۱) به روستای قلعه‌کهنه اختصاص یافته است. حد متوسط امتیاز توان جمعیتی در این دهستان ۳۰۹ امتیاز می‌باشد. ۴۵ درصد روستاها در این تکنیک دارای امتیازی پایین‌تر از حد متوسط و ۵۵ درصد از روستاها فراتر از حد متوسط امتیاز دارند.

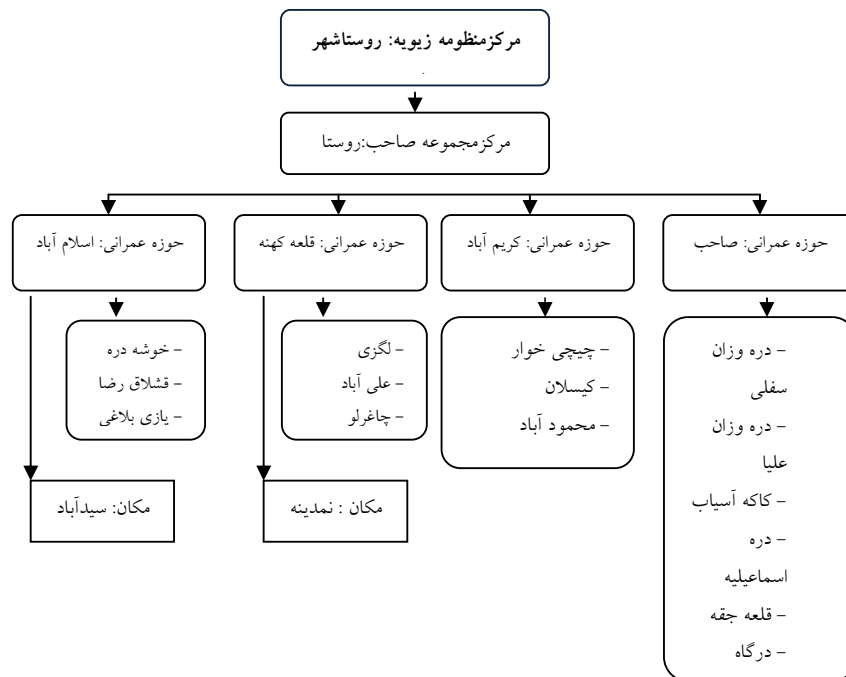
طبق نتایج به‌دست آمده از تکنیک شاخص توسعه انسانی، متوسط شاخص توسعه انسانی در دهستان ۰/۳۱ است که حداکثر آن به میزان ۰/۸۴ مربوط به روستای قلعه‌کهنه و حداقل آن به میزان ۰/۰۱۸ به روستای محمودآباد اختصاص دارد. شاخص توسعه انسانی در ۴۵/۴ درصد روستاها شامل قلعه‌کهنه، کریم‌آباد، چاغرلو، لگزی، درگاه سلیمان، کاکه

آسیاب، خوشه دره، دره اسماعیلیه، آدینان و کمتو بیش از متوسط کل این شاخص است، در حالی که این شاخص در ۵۴/۶ درصد روستاها شامل روستاهای اسلام‌آباد، دره وزان سفلی، قشلاق‌رضا، چیچی‌خوار، قلعه جقه، کیسلان، علی‌آباد، دره وزان‌علیا، یازی‌بلاغی، تیزآباد، خانقاه‌شیخ و محمودآباد کمتر از متوسط کل است.

به‌طور کلی بر اساس ۸ روش فوق، روستاهای قلعه‌کهنه، لگزی و چاغرلو در صدر برخوردار و روستاهای یازی‌بلاغی، دروزان‌علیا و قلعه‌جقه در قعر برخوردار قرار دارند (جدول شماره ۱).

بخش زیویه شهرستان سقز، شامل دهستان‌های امام به مرکزیت روستای سنته، تیلکو به مرکزیت روستای ایرانخواه، خورخوره به مرکزیت روستای خورخوره، صاحب به مرکزیت صاحب و دهستان گل‌تپه به مرکزیت گل‌تپه می‌باشد. جمعیت این بخش ۳۱۵۳۰ هزار نفر می‌باشد (آمارنامه استان کردستان، ۱۳۸۶: ۴). در بخش زیویه فقط شهر صاحب عملکرد اداری - سیاسی و مرکزیت کل بخش را عهده‌دار است. در این شهر کوچک، سیاست ارایه تمام خدمات موردنیاز ساکنین بخش و همچنین تقویت و توسعه کشاورزی روستاهای اطراف موجب توجه مسؤولان شهرستان به این شهر شده است. شهر صاحب در مقیاس کلان می‌تواند جاذب مهاجران روستا - شهری و در صورت ایجاد مشاغل درآمدزا، به عنوان فیلتری مانع مهاجرت به شهرهای بزرگ و کلانشهرهای کشور می‌شود. از آنجایی که در بخش زیویه، مرکزی بزرگ‌تر، مساعدتر و دارای دسترسی مناسب‌تر از روستا - شهر صاحب وجود ندارد و همچنین با توجه به موقعیت جغرافیایی و فاکتورهای از پیش گفته شده، این روستا شهر به عنوان مرکز منظومه زیویه (بخش زیویه) و مرکز مجموعه صاحب (دهستان صاحب) پیشنهاد شده است. در این دهستان با توجه به موقعیت چهارراهی، برخوردار از آستانه‌های جمعیتی و امکانات و پتانسیل‌های وضع موجود چهار حوزه عمران روستایی (صاحب، کریم‌آباد، قلعه‌کهنه و اسلام‌آباد) شناسایی شده است. هرکدام از این روستاها با توجه به موقعیت مناسب آنها و قرارگیری آنها در مراکز حوزه‌های پیشنهاد شده نقش و مرکزیت حوزه به آنها واگذار شده است با توجه به نقشه‌های پوششی معرفی

شده، سایر روستاهای دهستان زیر مجموعه چهار حوزه پیشنهاد شده قرار گرفته‌اند و دو روستای خالی از سکنه نم‌دینه و سیدآباد بدلیل حضور سرپرست خانوار در روستا، صرفاً در فصل کشت و زرع بعنوان مکان معرفی شده‌اند (شکل ۱).

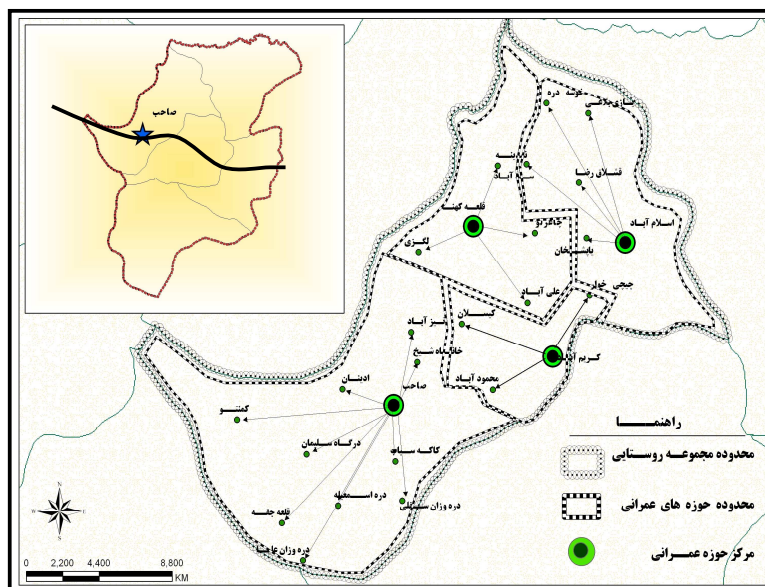
شکل ۱: سلسله مراتب سطح‌بندی مراکز عملکردی دهستان صاحب

مأخذ: مطالعات نگارندگان.

در نقشه شماره ۱ الگوی سلسله مراتب مراکز عملکردی محلی نشان داده شده است. طبق نقشه مذکور، موقعیت روستا-شهر صاحب در قسمت غربی بخش زیویه، به دلیل دسترسی به جاده آسفالتی سقز-سندج و احراز سایر معیارها از جمله آستانه‌های جمعیتی-اداری و ... بهترین گزینه پیشنهادی به عنوان مرکز منظومه زیویه و مجموعه صاحب می‌باشد. روستا-شهر صاحب در محدوده مرکزی دهستان واقع شده و علاوه بر مرکزیت منظومه زیویه و مجموعه

صاحب، می‌تواند به عنوان مرکز حوزه عمرانی صاحب نیز ایفای نقش نماید و روستاهای مجاور خود را (دره وزان سفلی، دره وزان علیا، کاکه آسیاب، دره اسماعیلیه، قلعه جقه، درگاه سلیمان، کمتو، آدینان، خانقاه شیخ و تیزآباد) تحت پوشش خدمات و امکانات قرار دهد. روستاهای فوق تقریباً با یک دسترسی مسقیم (حداکثر ۱۵ دقیقه) به روستا-شهر صاحب ارتباط دارند که توجه به این موضوع، برنامه‌ریزان را در توزیع خدمات و تمرکز آنها در روستا-شهر صاحب، کمک می‌کند. البته اثرات مثبت این همجواری (دسترسی روستاییان به کلیه خدمات شهری) و اثرات منفی آن (مهاجرت‌های روستا-شهری و جذب روستاییان در فعالیت‌ها و مشاغل شهری) در کلیه روستاهای حوزه عمران روستایی صاحب قابل بررسی است. همان‌گونه که در نقشه شماره ۱ ملاحظه می‌شود، بیشتر روستاهای دهستان و به تبع آن بیشتر جمعیت روستایی دهستان در شمال غرب دهستان واقع شده‌اند. این موضوع باعث شده تا حوزه‌های قلعه‌کهنه، اسلام‌آباد و کریم‌آباد در این محدوده تفکیک و شناسایی شوند.

نقشه ۱: موقعیت منظومه، مجموعه و حوزه‌های عمرانی پیشنهادی دهستان صاحب

مأخذ: نگارندگان.

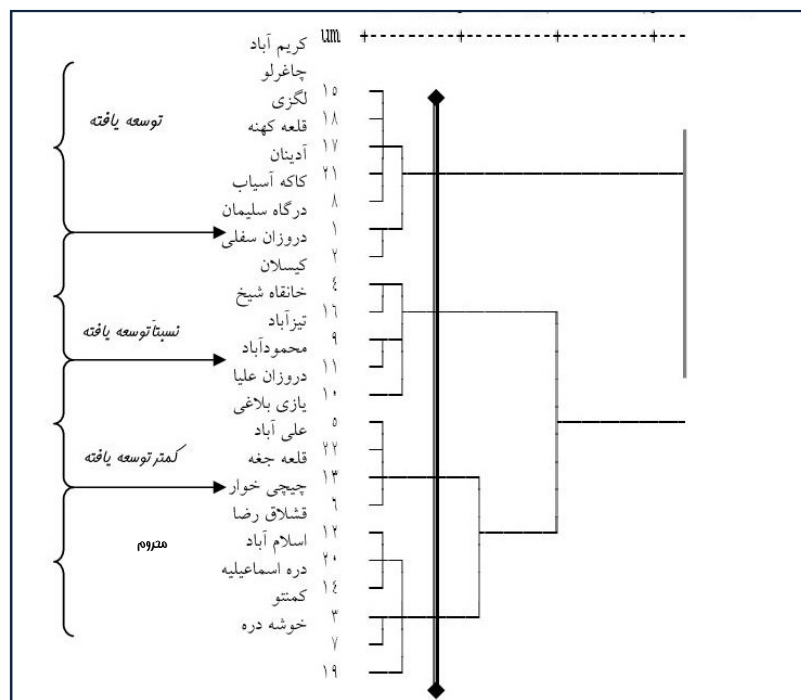

سطح‌بندی روستاهای دهستان صاحب بر اساس درجه توسعه‌یافتگی

از آنجائیکه توسعه و سنجش آن، ماهیتاً یک پدیده چندمتغیره است، بنابراین استفاده از روش‌های جامع‌تر و کامل‌تر برای طبقه‌بندی ضروری به شمار می‌رود. به همین دلیل روش‌های آماری چندمتغیره از جمله تحلیل خوشه‌ای کاربرد وسیعی در طبقه‌بندی توسعه پیدا کرده است. به عبارت دیگر، تحلیل خوشه‌ای روشی برای سطح‌بندی مناطق، شهرها، روستاها و ... است. به طوری که در این سطح‌بندی، مکان‌های واقع در یک سطح شباهت زیادی با همدیگر داشته، اما تفاوت قابل توجهی با مکان‌های سطوح دیگر دارند (حکمت‌نیا و موسوی، ۱۳۸۵: ۲۳۶). در این مطالعه تحلیل خوشه‌ای به روش سلسله مراتبی با استفاده از تکنیک ادغام وارد^۱ و فاصله اقلیدسی انجام شده است (کلانتری، ۱۳۸۵: ۳۸). نمودار خوشه‌ای زیر (شکل شماره ۲) بر اساس رتبه‌های هشت‌گانه روستاها به دست آمده است. در این نمودار روستاهایی که وضعیت بهتری دارند، در رده بالا و روستاهای دارای رتبه پایین به دلیل کمبود امکانات و خدمات در پایین نمودار نشان داده شده است.

---

1. Wards Method

مأخذ: نگارندگان.

شکل ۲: نمودار خوشه‌ای سکونتگاه‌های روستایی دهستان صاحب

شاخص‌های توسعه خدمات و امکانات در سکونتگاه‌های روستایی کشورهای جهان سوم به صورت متوازن میان مناطق و نواحی جغرافیایی توزیع نشده است. دهستان صاحب نیز از این قاعده مستثنی نبوده و شکاف توسعه این شاخصها در این دهستان به وضوح قابل مشاهده است. براساس شکل شماره (۲) حداقل چهار ناحیه متفاوت به لحاظ توسعه‌یافتگی در دهستان صاحب قابل تشخیص است. بهره‌مندی از رتبه‌های همسان در تکنیک‌های مختلف باعث قرارگیری روستاهای همگون در یک مجموعه شده است. روستاهای واقع در سطح محروم معمولاً روستاهای پراکنده‌ای هستند که به دلیل بعد مسافت و جمعیت

محدود، از کمترین خدمات و امکانات بهره‌مندند. روستاهای واقع در خوشه توسعه‌یافته حداقل در یکی یا دو مورد از تکنیک‌ها دارای رتبه یک یا دو بوده و نسبت به دیگر روستاهای دهستان دارای بیشترین امکانات و خدمات، کمترین فاصله، بیشترین جمعیت و ... هستند.

نحوه تجهیز مراکز روستایی به خدمات مورد نیاز

در مطالعات شبکه روستایی، پس از تحدید حدود فضاهای روستایی و تعیین مراکز آنها یعنی تعیین محدوده سطوح، پیشنهادهای لازم برای تجهیز خدماتی مراکز روستایی فوق‌ارایه می‌شود. خدمات پیشنهادی می‌بایست در قالب مصوبه شورای عالی شهرسازی و معماری ایران اختصاص یابد.

براساس یافته‌های تحقیق و با آگاهی از ناهموار بودن^۱ محدوده مورد مطالعه، روستاهای مرکز حوزه‌های عمران روستایی پیشنهادی از جمله صاحب با ۳۵۶۷ نفر جمعیت، باید متناسب با وضعیت طبیعی و جغرافیایی و جایگاه اداری-سیاسی آن در منطقه، دارای خدمات و امکاناتی همچون تأمین برق، جایگاه عرضه مواد سوختی، ترمینال وسایل حمل و نقل، صندوق پست، نمایندگی پست، دفتر پست و مخابرات، دفتر مستقل پستی، دفتر مخابراتی، مرکز تلفن، امکانات ورزشی روباز، بوستان بازی کودکان، بوستان، انجمن میراث فرهنگی، بیمارستان و مراکز آموزشی تا سطح عالی و...^۲، کریم آباد با ۷۰۱ نفر جمعیت دارای برق، ترمینال وسایل حمل و نقل، صندوق پست، نمایندگی پست، دفتر پست و مخابرات، دفتر مخابراتی، امکانات ورزشی روباز، بوستان بازی کودکان و جایگاه عرضه مواد سوختی، قلعه‌کهنه که ۱۴۱۰ نفر جمعیت دارد باید از برق، جایگاه عرضه مواد

۱. بر اساس جدول استانداردها و ضوابط خدمات‌رسانی در محیط‌های روستایی کشور و نحوه تجهیز مراکز روستایی، یکی از معیارهای تجویز امکانات و خدمات روستایی، وضعیت ناهمواری است.
 ۲. با توجه به نقش روستا-شهر صاحب به عنوان حلقه واسط مهاجرت‌های روستایی، نگارندگان بر ارایه کلیه خدمات روستایی-شهری تأکید دارند.

سوختی، ترمینال وسایل حمل و نقل، صندوق پست، نمایندگی پست، دفتر پست و مخابرات، دفتر مستقل پستی، دفتر مخابراتی، مرکز تلفن، امکانات ورزشی روباز، بوستان بازی کودکان و بوستان و روستای اسلام‌آباد با ۶۳۲ نفر جمعیت از نعمت برق، ترمینال وسایل حمل و نقل، صندوق پست، نمایندگی پست، دفتر پست و مخابرات، دفتر مخابراتی، امکانات ورزشی روباز، بوستان بازی کودکان و جایگاه عرضه مواد سوختی برخوردار باشند.

نتیجه‌گیری

نقاط روستایی ایران که بیش از ۷۰ درصد آنها دارای جمعیتی کمتر از یکصد خانوار هستند، توان جذب سرمایه، خدمات و تکنولوژی مناسب برای توسعه همه جانبه و پایدار را ندارند. بنابراین ضروری است بر اساس مطالعات جامع، یک مجموعه روستایی همگن را بر پایه اصول و مدل‌های نوین دسته‌بندی کرد و یک نظام سلسله مراتب خدمات‌رسانی حاکم کرد تا بتوان در توزیع امکانات، تسهیلات و خدمات و تکنولوژی عدالت فضایی را رعایت کرد. بر همین اساس با استفاده از ۸ مدل به سطح‌بندی روستاهای دهستان صاحب از توابع بخش زیویه شهرستان سقز پرداخته شده است. با در نظر گرفتن موقعیت جغرافیایی، شرایط طبیعی، وضعیت دسترسی روستاها و معابر موجود، فاصله و جمعیت و... به چهار حوزه عمرانی زیرمجموعه روستا-شهر صاحب تفکیک و قرار گرفته است. در این مطالعه متناسب با استانداردها و ضوابط خدمات‌رسانی در محیط‌های روستایی کشور و نحوه تجهیز مراکز روستایی - مصوبه شورای عالی شهرسازی و معماری ایران - امکانات و خدمات مورد نیاز پیشنهاد شده است. در نهایت با استفاده از رتبه‌های حاصله از تکنیک‌های مختلف به سطح‌بندی توسعه روستاهای دهستان صاحب پرداخته شده است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که سطوح برخورداری روستاهای دهستان‌ها با یکدیگر متفاوت است. در محدوده دهستان صاحب، روستاهای کریم‌آباد، چاغرلو، لگزی، قلعه‌کهنه، آدینان، کاکه آسیاب و درگاه سلیمان از وضعیت توسعه‌یافته‌تری به نسبت سایر روستاهای دهستان و همچنین روستاهای چیچی‌خوار، قشلاق رضا، اسلام‌آباد، دره اسماعیلیه، کمتو و خوشه‌دره در پایین‌ترین سطح توسعه (محروم) قرار دارند. در فرآیند توسعه روستایی هر چند ارتقاء کلی همه نواحی روستایی مهم است، ولی توجه به نواحی روستایی محروم و کمتر برخوردار در راستای تأمین نیازهای اساسی آنها و همچنین تعدیل تفاوت‌ها در سطوح برخورداری آنها اهمیت بیشتری دارد. در دهستان صاحب نیز هر چند همه روستاهای آن در فرآیند توسعه خود به تهیه و اجرای طرح‌های متناسب با نوع و سطح محرومیت نیاز دارند، ولی ۱۰ روستا از مجموع روستاهای دهستان به دلیل اینکه در همه ابعاد اقتصادی،

اجتماعی، کالبدی و ... در وضعیت «کمتر برخوردار» و یا «محروم» قرار دارند، اولویت بیشتری برای اجرای برنامه‌های توسعه هدفمند دارا می‌باشند. این پژوهش، یک پایلوت مناسب برای کلیه پروژه‌های سطح‌بندی سکونتگاه‌ها و تعیین مراکز عملکردی تا سطح منطقه‌ای و ملی به شمار می‌رود و می‌تواند با در نظر داشتن کلیه پارامترها مطابق با الگوهای مصوب به نظام سلسله مراتبی منتهی شود.

منابع

۱. آسایش، حسین (۱۳۷۱)، «توسعه انسانی و چشم‌انداز آن در کشورهای اسلامی»، فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، شماره ۲۴.
۲. پاتر، رابرت و سلی‌لوید ایونز (۱۳۸۴)، شهر در جهان در حال توسعه، ترجمه کیومرث ایراندوست و همکاران، تهران، انتشارات سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور.
۳. پریزادی، طاهر (۱۳۸۳) سطح‌بندی سکونتگاه‌ها و تعیین مراکز عملکردی نمونه موردی: دهستان طسوج، بخش کوار، شهرستان شیراز، دانشگاه شیراز.
۴. پوراحمد، احمد و نبی‌الله سلطانی (۱۳۸۱)، تعیین مراکز بهینه توسعه روستایی بمنظور ایجاد الگوی سلسله مراتبی مطلوب سکونتگاه‌های روستایی در بخش لاله جین، همدان مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران.
۵. حکمت‌نیا، حسن و میرنجف موسوی (۱۳۸۵)، کاربرد مدل در جغرافیا با تأکید بر برنامه‌ریزی شهری و ناحیه‌ای، یزد، انتشارات علم نوین.
۶. روزبهان، محمود (۱۳۷۱)، مبانی توسعه اقتصادی، تهران، انتشارات مشعل آزادی.
۷. رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا و حسن ایزدی خرامه (۱۳۸۰)، «تحلیلی بر رویکرد مکانیابی و توزیع خدمات در مناطق روستایی؛ بررسی تطبیقی رویکرد کارکردهای شهری در توسعه روستایی (UFRD) و مدل تخصیص مکانی (LA)»، فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، شماره ۶۲.
۸. زبردست، اسفندیار (۱۳۸۲)، ارزیابی روشهای تعیین سلسله مراتب و سطح‌بندی سکونتگاه‌های در رویکرد عملکردهای شهری در توسعه روستایی، نشریه هنرهای زیبای دانشگاه تهران، شماره ۱۳، ۱۳۸۲.
۹. سعیدی، عباس (۱۳۸۸)، سطح‌بندی روستاهای کشور، بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، معاونت عمران روستایی، چاپ دوم، انتشارات شهیدی.
۱۰. سعیدی، عباس (۱۳۸۸)، الگوهای خدمات رسانی روستایی، بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، معاونت عمران روستایی، چاپ دوم. انتشارات جابر.
۱۱. شکویی، حسین (۱۳۶۵)، جغرافیای اجتماعی شهرها، انتشارات جهاد دانشگاهی.
۱۲. صدرالدین، سید محمود (۱۳۶۱)، برنامه‌ریزی منطقه‌ای و تعیین مکان بهینه، دانشگاه شیراز.

۱۳. عظیمی، ناصر (۱۳۸۲)، روش‌شناسی شبکه سکونتگاه‌ها در طرح‌های کالبدی - منطقه‌ای، چاپ اول، تهران، مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری.
۱۴. زیاری، کرامت ... (۱۳۷۸)، اصول و مبانی برنامه‌ریزی منطقه‌ای، انتشارات دانشگاه یزد، چاپ اول
۱۵. کلانتری، خلیل (۱۳۸۵)، پردازش و تحلیل داده‌ها در تحقیقات اجتماعی - اقتصادی، چاپ دوم، تهران، انتشارات شریف.
۱۶. کلانتری، خلیل (۱۳۸۰)، برنامه‌ریزی و توسعه منطقه‌ای (تئوری‌ها و تکنیک‌ها)، تهران، انتشارات خوشبین.
۱۷. مرکز آمار ایران (۱۳۸۵)، فرهنگ آبادی‌های شهرستان سقز، تهران، مرکز آمار ایران.
۱۸. مرکز آمار ایران (۱۳۸۵)، سرشماری عمومی نفوس و مسکن شهرستان سقز، قابل دسترسی در سایت www.sci.org.ir
۱۹. مطیعی لنگرودی، سیدحسین (۱۳۸۲)، برنامه‌ریزی مراکز روستایی با تأکید بر ایران، انتشارات جهاد دانشگاهی مشهد.
۲۰. معاونت برنامه‌ریزی استانداری کردستان (۱۳۸۶)، آمارنامه استان کردستان، سنندج، معاونت برنامه‌ریزی استانداری کردستان.
۲۱. نوری، سید هدایت‌ا...، حسینی ابری، سیدحسین و حسین خادمی (۱۳۸۸)، «نقش شهرهای کوچک در تعادل‌بخشی نظام سکونتگاهی روستایی استان یزد»، مجله جغرافیا و توسعه، شماره ۱۳.
۲۲. وزارت مسکن و شهرسازی (۱۳۷۸)، مقررات شهرسازی و معماری و طرح‌های توسعه و عمران مصوب شورای عالی شهرسازی و معماری ایران، تهران، نشر هژیر.
۲۳. یاسوری، مجید (۱۳۸۳)، «نظام سلسله مراتبی سکونتگاه‌ها و سطح‌بندی خدمات روستایی (مطالعه موردی: نمونه شهرستان سرخس)»، مجله جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای، دانشگاه فردوسی مشهد، شماره ۳.

24. Robinson, Warren.c (1975), toward socio- economic population planning, population and Development planning, New York.